

ליקוטי מוהר"ן בפרשה - 210

פרשת ויחי - ה'תשפ"ה / מאת הרה"ג אליהו עטיה שליט"א

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

ליקוטי הלכות תחומינו, טז נקודה טובה

מדוע יעקב מקדים את ברכת הנכדים לברכת הבנים / ברכת אפרים ומנשה נוהגת לזרות / מדוע הסתלקה שכינה כשבא יעקב לברכם / מדוע בגלל פסול שבדורות הבאים לא יתברכו אפרים ומנשה / טענת יעקב שמא לא נשאת אשה כשרה והגונה / המנהג לכתוב את הייחוס לכתובה / כיצד שטר הכתובה מוכיח שאסנת אשתו מיוחסת / מעשה אסנת - כיצד ירדה למצרים / בקשת הרחמים של יוסף, שידון הקב"ה כפי מעשיהם עבשיו / כפי הנ"ל מדוע מתחילה הסתלקה השכינה / עיקר הסתלקות השכינה היתה בגלל ירבעם בן נבט / הקב"ה רצה לסלק את ירבעם מהעולם בעודו קטן / אביה בן ירבעם היה בו דבר טוב שהוא משיח בן יוסף / מדוע לא רצה ירבעם שיעלו ישראל לרגל / העגלים שעשה ירבעם / רבינו עסק בתיקון ירבעם בן נבט / כדי שיוכל לבוא משיח בן יוסף צריך לתקן את ירבעם / דברי המגלה עמוקות בפירוש תיבת 'בזה' / בזה - 14 שבטים / העבודה הגדולה למצוא נקודות טובות בכל אחד / מדוע חלה חזקיהו הצדיק / חתונת חזקיהו המלך עם ישעיה הנביא / גודל עסק התורה בדורו של חזקיהו / התנגדות חזקיהו המלך לגזירת הגיוס / קח אלפיים סוסים, רק תביא רובים / חזקיהו בביטחונו ואמונתו רק סמך על ה' לגמרי / חזקיהו התפלל בזכות שלמה המלך / ישעיה הרג למנשה סבו / למה נענש ישעיה המעשה של הושע בן בארי / סוד חייו של ר' נתן - ללמד זכות / למה יש קרומקייט בעולם / עשרה בטבת - נקודה טובה / הטעם שצום 'בטבת אפי' היה חל בשבת היינו צמים / נקודה טובה - תיקון לשנת חיים / הקושי של יוסף עם הנחת יד ימין של יעקב על ראש אפרים / ארבע דורות של בכורות נדחים / תשובת יעקב

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעימה נעמי יאל נא רפא נא לוי ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

מדוע יעקב מקדים את ברכת הנכדים לברכת הבנים

א. בתחילת פרשת ויחי יעקב אבינו מברך את בניו של יוסף - אפרים ומנשה. ובהמשך הפרשה יש את הברכות שיעקב אבינו מברך לבניו השבטים. וגם השבטים שיעקב לא בירך, בסוף הוא כלל אותם בברכות (וכמו שכתוב רש"י). יש כאן שאלה: הרי לפי הסדר, קודם צריך לברך את בניו השבטים, ואחר כך לברך את אפרים ומנשה שהם הנכדים?

וראייתי תירוץ, שבאמת כך זה במציאות, שאדם יש לו חיבה לנכדים שלו, יותר מאשר לבנים. וההסבר לכך פשוט, כי את הנכדים הסבא פחות צריך לגדל ולחנך (כי זה תפקיד ההורים), ורק הוא אוהב אותם אהבה טבעית, ולכן יש הרבה אהבה לנכדים. לעומת זאת, את הבנים שלך צריך לחנך ולדאוג וכו', והרבה פעמים הם מכעיסים אותו. וזה נרמז כאן, בענין שיעקב אבינו קודם מברך את אפרים ומנשה נכדיו, ואחר כך את בניו השבטים כולל את יוסף.

ברכת אפרים ומנשה נוהגת לזרות

ב. כתוב בברכת יעקב לאפרים ומנשה (בראשית מח, כ): "וַיְבָרֶכְם בְּיוֹם הַהוּא לְאֵמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאֵמֹר, וַיִּשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וַכְּמִנְשָׁה - וּפִירְשֵׁי: הַבֵּא לְבָרֶךְ אֶת בְּנֵי, יִבְרַכְם בְּבִרְכַתְּךָ, וַיֹּאמֶר אִישׁ לְבֵנו: "וַיִּשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וַכְּמִנְשָׁה". בְּכָל לַיִל שֶׁבֶת אַחֲרֵי הַקִּידוּשׁ נִהוּג בְּעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָאָבִא מְבָרֶךְ אֶת בְּנָיו בְּבִרְכָה: "וַיִּשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וַכְּמִנְשָׁה. הַבִּרְכָה שֶׁל אַפְרַיִם וּמְנַשֶׁה שֵׁיכֶת לַשְׁעָה וּלְדֹרוֹת.

מדוע הסתלקה שכינה כשבא יעקב לברכם

ג. כשבא יעקב לברך אותם, נסתלקה ממנו רוח הקודש, כמו שכתוב (שם, ח): "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּהָ? וּפִירְשֵׁי: בִּיקֵשׁ לְבִרְכָם וְנִסְתַּלְקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעֲתִיד יִרְבַּעַם וְאַחֲאָב לְצֵאת מֵאֶפְרַיִם, וַיְהוּא וּבְנָיו מִמְנַשָּׁה. "וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּהָ" - מֵהֵיכֵן יֵצְאוּ אֵלּוּ שְׂאִינֵי רֵאיוּיִם לְבִרְכָה? ע"ל. כְּשֵׁיֶעֱקֵב בָּא לְבָרֶךְ אֶת אַפְרַיִם וּמְנַשֶׁה

הוא רואה בכנראה את ירבעם (בן נבט) ואחאב (בן עומרי) הרשעים שחטאו והחטיאו את ישראל, והם עתידים לצאת מזרעו של אפרים. ואת יהוא ובניו (שגם עבדו עבודה זרה של עגלי ירבעם), שעתידיים לצאת ממנשה, ומיד נסתלקה ממנו שכינה. והבין יעקב מסילוק השכינה שהם לכאורה לא ראויים לברכה.

מדוע בגלל פסול שבדורות הבאים לא יתברכו אפרים ומנשה

ד. ולכאורה קשה, במה אשמים אפרים ומנשה, אם לסוף כמה מאות שנים עתידים לצאת מהם אנשים רשעים, שכבר עכשיו יפסידו את הברכות. ועוד שגם עתידים לצאת מהם צדיקים גדולים, ולמה יפסידו הצדיקים בגלל הרשעים. וצריך לומר, שאם הפרי שיהיה בדורות הבאים אינו טוב, חס וחלילה לכאורה יש איזה פסול ופגם בשורש, וכיון שאפרים ומנשה הם השורש, א"כ נמצא שהם בעצמם חס ושלום לכאורה לא ראויים לברכה, וזה שמפרש רש"י: 'שאינן ראויים לברכה' - דהיינו שאפרים ומנשה לכאורה לא ראויים.

טענת יעקב שמא לא נשאת אשה כשרה והגונה

ה. ותשובת יוסף היתה (שם, ט): "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֵה". ומיד מתפייס יעקב, כי מיד על ידי תשובת יוסף חזרה השכינה, ולכן אמר יעקב: "וַיֹּאמֶר קָחֶם נָא אֵלַי וְאַבְרָכֶם". וצריך להבין, מה השתנה ברגע אחד, מתי שאמר יוסף "בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזֵה". ואומר רש"י: הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, וביקש יוסף רחמים על הדבר, ונחה עליו רוח הקודש, עכ"ל.

רק שעדיין יש להבין: כי יעקב לא מוכן לברך את אפרים ומנשה בגלל שהוא רואה שעתידיים לצאת מהם רשעים גדולים, ומה עוזר כשיוסף מראה לו שטר קידושין ושטר כתובה, ויוסף מתפלל ואז חוזר ליעקב רוח הקודש. אלא שכבר בטענת יעקב ליוסף, אמר: "מִי אֵלֶּהָ" - 'מהיכן יצאו אלו שאינן ראויים לברכה'. ואין טענת יעקב על יוסף, כי יודע שיוסף צדיק גמור מתחילתו ועד סופו, אלא שיעקב חושש שמא נשאת כאן אשה מצריה שאינה ראויה והיא פגומה, והיא השורש הלא טוב שלכן עתיד לצאת ממנה כאלו רשעים, שאינם ראויים לברכה.

המנהג לכתוב את הייחוס בכתובה

ו. ומיד יוסף מראה ליעקב שטר אירוסין ושטר כתובה. רק שגם זה צריך להבין, מה מועיל אלו השטרות לחשש שהעלה יעקב שמא אשת יוסף אינה ראויה. והיישוב לזה, דהנה אצל המרוקאים עד היום יש כמה משפחות מיוחסות (כמו טולדנו, אבוחרירא, אבן צור וכו') שאצלם טקס קריאת הכתובה לוקחת שעה, ולמה? כי קוראים את כל הייחוס של המשפחה בכתובה. ובאמת המשפחות האלו זכו שיש להם ייחוס גדול ומיוחד של גדולי ישראל דורות על גבי דורות, והם יודעים את הייחוס שלהם מאות שנים אחורה, כי כך הם כותבים בכתובות את הכל, והכתובות השתמרו מאות בשנים, וכך ע"י הכתובות נשמר הייחוס והשושלת המפוארת של המשפחות שלהם. ייחוס זה דבר מאוד חשוב. וגם אנחנו משפחת עטייה, העיד ראש הישיבה הרב עזרא עטייה שהיה לו כתב ייחוס למשפחתנו עד דוד המלך, רק כשירד למצרים, המצרים חשדו במגילה הזו שהיו בה שמות וקווים,

(לישמעאל), אָמְרוּ לְפָנָיו: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אָדָם שֶׁהוּא עֲתִיד לְהַמִּית אֶת בְּנֵיךְ בְּצִמָּא אֶתָּה מַעֲלָה לּוֹ בְּאֵר? אָמַר לָהֶם: עֵכָשׁוּ מַה הוּא, צְדִיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ צְדִיק (לא צדיק ממש, כי לא לחינם שלחו אברהם מביתו, אלא הכוונה צדיק בדינו, שאינו חייב מיתה), אָמַר לָהֶם: אֵינִי דָן אֶת הָאָדָם אֲלָא בְּשַׁעְתּוֹ, ע"כ.

וגם יוסף השתמש ביסוד הזה, ואמר כיון שגם הוא ואשתו צדיקים, ואין הפגם תלוי בהם, ורק שעתיד לצאת מאפרים ומנשה דורות רשעים בגלל הבחירה, לכן ביקש רחמים על הדבר, וטען שיש לדון אותם כפי המצב של עכשיו, וביקש שתחזור השכינה לשרות על יעקב, ובניו יקבלו ממנו את הברכה.

כפי הנ"ל מדוע מתחילה הסתלקה השכינה

י. ועדיין קשה, הרי הקב"ה בעצמו אמר על ישמעאל "בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם", ולמה כאן הסתלקה השכינה והוצרך יוסף לבקש רחמים? אלא שיש הבדל בין ברכה שמברכים אדם מסוים, לברכה שמברכים לאדם ולכל זרעו אחריו. כשיעקב מברך את אפרים ומנשה הוא לא מברך רק אותם, אלא גם את כל הדורות שיצאו מהם, ואם כן הוא מברך גם את ירבעם בן נבט ואחאב ויהוא וכו', ובזה היתה בעיה. לעומת זאת אצל ישמעאל מדובר בנס פרטי שלו, וישמעאל כרגע הוא לא רשע שחייב מיתה, לכן שם פשוט שיש לדון אותו כפי מצבו. ועל ידי הבקשת רחמים של יוסף, גם כאן דן הקב"ה את אפרים ומנשה כפי עכשיו, אע"פ שברכת יעקב היא להם ולזרעם אחריהם לדורות עולם. וזה תירוץ לפי הפשט.

עיקר הסתלקות השכינה היתה בגלל ירבעם בן נבט

יא. ויש עוד תירוץ מאוד יפה על פי הלכותי הלבנות (תחומין ג, טז), שיוסף מצא נקודה טובה אפילו בירבעם בן נבט, ולכן אפרים ומנשה ראויים לברכה גם אם בסוף יצא מהם רשע כמו ירבעם בן נבט. ונקדים עוד שעל פי הזוהר עיקר הסתלקות השכינה היתה בגלל ירבעם שעתיד לצאת מאפרים בזוהר (ויחי ח"א דף רכז:), כתב וז"ל: מהו "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל"? אֲלָא דְחָמָא בְּרוּחַ קוֹדֶשָׁא, אֵינּוּן בְּנֵי יוֹסֵף – דְּאֵינּוּן יְרֻבְעָם וְחִבְרִיּוֹ, דְּיֻרְבְּעָם עֲבַד תְּרִין עֲגָלֵי זָהָב, וְאָמַר "אֲלֵהָ אֱלֹהֵיךְ יִשְׂרָאֵל" (ע"פ מלכים א' יב, כח). וּבְגִין כֵּן, "מִי אֱלֹהִים, מֵאַן הוּא דְּזַמִּין לְמִימַר "אֱלֹהִים" לְטַעוּן אַחֲרָן, וּבְגִין כֵּן "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף", (תרגום: שָׂרָא בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹתָם בְּנֵי יוֹסֵף, שְׁהִם יְרֻבְעָם וְחִבְרִיּוֹ, שְׂיֻרְבְּעָם עֲשָׂה שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וְאָמַר "אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל". וְלִכֵּן מִי אֱלֹהִים, מִי הוּא שְׁעִתִּיד לִימַר אֱלֹהִים לְעֲבֹדָה זָרָה), עכ"ל. [וכן לקמן בזוהר (דף רכח:), מזכיר, שכל עיקר מה שנסתלקה שכינה מיעקב הוא משום שראה את ירבעם וחבריו]. ולפ"ז נראה שדוקא ירבעם שממנו התחילה עיקר העבודה זרה בישראל במעשה העגלים, לכן לא רצה יעקב לברך את אפרים, וממילא גם לא רצה לברך את מנשה כי גם אצלו עתיד לצאת יהוא ובניו שעבדו עבודה זרה.

הקב"ה רצה לסלק את ירבעם מהעולם בעודו קטן

יב. וכדי להעמיק בענין זה, צריך לדעת את שורשו של ירבעם. הזוהר חדרש (בראשית דף ל"ד ודפוסים אחרים דף כה). וז"ל: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, רְאִינוּ כְּמוֹ זֶה שֶׁעָשָׂה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם יְרֻבְעָם בֶּן נְבֻט, שֶׁשְׁפָּהֵיזָה עִלְמָה הָיָה צְדִיק וְטוֹב, שֶׁשְׁיָנִינוּ: מַה שֶׁכָּתוּב (מלכים א' יא, כט) "וַיִּשְׁנִיחֵם

שְׁמָא הֵיא אִיזָה מִשְׁהוּ שֶׁל רִיגוּל, וְלִקְחוּ לוֹ אוֹתָהּ, אֲבָל אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים אֶת הַיִּיחּוּס שֶׁלָּנוּ כְּמָה מֵאוֹת שָׁנִים גַּם הַיּוֹם.

כיצד שטר הכתובה מוכיח שאסנת אשתו מיוחסת

ז. ונחזור לענין יוסף, יוסף מראה ליעקב שהוא קידש את אסנת בקידושוין כשרים כפי הדין, ואין פסול בקידושויו. וגם מראה לו שטר כתובה, שכפי שביארנו שבוה מרמז לו את הייחוס שלה. כי הנה המלכים היו נוהגים לקחת פילגשים גם כן, ומבואר בגמ' בסנהדרין (דף כא.) שנשים בכתובה, ופילגשים בלא כתובה. ולכן אשה שהיא מיוחסת וחושה, לא היתה מסכימה להיות פילגש שהוא זלזול בכבודה, ורק נשים שאינם מיוחסות והם פשוטות ורק המלך רצה בהן מחמת יופיין או עושרם, אותם הוא נושא בלא כתובה. ומזה שיוסף מראה לאביו יעקב שאת דינה הוא נשא גם בשטר כתובה, הוא מראה לו שהיא מיוחסת, ולכן לא לקח אותה כפילגש, אלא היא מלכה אשת המשנה למלך מחמת ייחוסה.

מעשה אסנת - כיצד ידה למצרים

ח. מובא בילקוט שמעוני (בראשית לה, כד), כיצד תפס שכס את דינה בת יעקב (ע"פ פרקי דר' אליעזר פרק ל"ח): "הָיְתָה בְּתוּלָה שֶׁל יַעֲקֹב וַיִּשְׁבֹּת אֲהָלִים (ולא יוצאת החוצה), מַה עָשָׂה שָׁכֵם בֶּן חַמּוֹר? הֲבֵיא נְעוּרֹת מִשְׁחָקוֹת חוּצָה לָהּ (חוץ לביתה), מִתּוֹפְפוֹת בְּתָפִים וַיִּצְאָה חוּצָה (ע' מועד קטן ט:). לְרֵאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ, וְשָׁלְלָה (חטפה בכח) וְשָׁכַב עִמָּה, וְהִרְת וַיְלֵדָה אֶת אֲסֵנֶת. וְאָמְרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לְהַרְגָהּ (לאסנת). אָמְרוּ, יֵאמְרוּ בְּכָל הָאָרֶץ שֶׁיֵּשׁ בָּת זָנוֹת בְּאֲהָלֵי יַעֲקֹב, מַה עָשָׂה יַעֲקֹב? כָּתַב עַל יְצִיץ שֶׁל זָהָב שֵׁם הַקֹּדֶשׁ וְתָלָה עַל צְוֹאָרָהּ, וְשָׁלְחָה. וְהַכֵּל צָפוּי לְפָנֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא (מה עתיד להיות, ובת זוג של מי תהיה), וַיֵּרֶד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וַיִּנְטְלָהּ וְהוֹרִידָהּ לְמִצְרַיִם לְבֵיתוֹ שֶׁל פּוֹטִיפָרֶעַ, שֶׁהָיְתָה אֲסֵנֶת רֵאוּיָה לְיוֹסֵף. וְהָיְתָה אֲשֶׁתוֹ שֶׁל פּוֹטִיפָרֶעַ עֲקָרָה, וְגִדְלָה אוֹתָהּ (לאסנת) בְּבֵית, וְלִקְחָהּ יוֹסֵף לְאִשָּׁה, עכ"ל.

וכעין זה גם מובא ברבינו בחיי (בראשית מא, מה): "אמרו במדרש, כי אסנת בת דינה היתה משכס בן חמור וכו'. מה עשה יעקב? קשר לה כתב בצווארה וכתוב בו: 'כל המדבק ביד, מדבק בזרעו של יעקב', ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו, ע"כ. ורבינו בחיי בעצמו מפרש, שזה השטר שהראה יוסף לאביו כשאמר: "בְּנֵי הַס אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בְּזָהָב" – שהראה לו הכתב הזה, ע"כ. היינו שהראה לו את הכתב של יעקב בעצמו, ולפי דבריו הכל מיושב היטב, אמנם לפי דברי רש"י שאמר 'שטר כתובה', יש לבאר כמו שביארנו, שהראה לו בזה שהיא מיוחסת וכשרה, והיא נכדה שלו בת דינה.

בקשת הרחמים של יוסף, שידון הקב"ה כפי מעשיהם עכשיו

ט. ועוד דבר עושה יוסף, הוא מבקש רחמים שתשרה שוב השכינה על יעקב אבינו. ויש לבאר שיוסף טען כמו שאמר המלאך על ישמעאל, וכמובא בגמרא ראש השנה (דף טז:), "אמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שהוא נידון בה, ואפילו אם גלוי וידוע לפני הקב"ה שהוא עתיד להרשיע אחר כך, שנאמר על ישמעאל בן אברהם (בראשית כא, יז): "כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעָר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם". ע"כ ורש"י שם מביא את דברי המדרש (בראשית רבה נג, יד): "אמר ר' סימון קפצו מלאכי השרת לקטרגו

רבינו עסק בתיקון ירבעם בן נבט

טז. רבינו בהתחלה היה גר בעיר מדודיווקא, ושם היה לו הכל טוב. ואחרי שרבינו חזר מארץ ישראל אחרי שנה וכמה חודשים, באלול שנת תק"ס, ראה רבינו במקום שראה שהוא צריך לגור בעיר זלאטיפול, והוא הלך לגור שם בלי לקבל רשות מאף אחד. וזו היתה עיר שהיתה תחת השליטה של הזקן שאח"כ חלק על רבינו, ורבינו לא שאל אותו ונכנס לגור עיר. ובסוף נהייתה על רבינו שם מחלוקת קשה מאוד, ועד כדי כך שרבינו אמר (חיי מוהר"ן קטו): "אני פה בעיר סבלתי תרתי גיהנום, בגלל שמשפט רשעים בגיהנום זה 12 חודש (שבת לג), ואני סבלתי פה שנתיים, זה פעמיים גיהנום".

ופעם אחת רצו אנשים לעשות ביניהם שלום, כמובא בחיי מוהר"ן (אות כ"ג בהשמה) ואז הזקן בא והתחיל לשאול את רבינו: "שמעתי שאמרת שכמו שיש זלאטיפאלי למטה כך יש גם אז זלאטיפאלי למעלה, וזה מאוד מוזר. אמר לו רבינו: הלא זה מאמר רבותינו ז"ל (של"ה כללי התלמוד י"ח ותי"ט) בפרוש (דברים א, כח) "ערים גדולות וצורות בשמים" – 'כשם שיש ערים למטה, כך יש ערים למעלה' (ע"ע זוהר ח"ג דף סה:).

ואחר כך שאל את רבנו ז"ל: אמת שאמרתם שבזלאטיפאליע אתם מתקנים החטא של ירבעם בן נבט? השיב: אמת. ואמר לו הענין המבאר (לקוטי תנייני סימן ס"ב), שמדבר שם מתקן חטא עבודה זרה, לכפר על (שמות לב, ד) "אלה אלהיך ישראל" על ידי (במדבר לג, א) "אלה מסעי בני ישראל" וכו', ושם מובן זה ברמז. וענין זה היה נכון שזה היתה הסיבה שסבל רבינו כל כך הרבה ייסורים בזלאטיפאליא כדי לתקן את חטא ירבעם בן נבט.

והשאלה השלישית ששאל הזקן: אמת שאמרתם שהייתם בתיבה של משיח? השיב לו רבנו ז"ל: ומה בכך? וכי אתם הייתם שם ולא מצאתם אותי! רק מחמת שאתם שואלים אותי, אם תלכו עמי לביתי לשתות עמי טייה או קאווע ביחד, ותודיעו להעולם שאתם חוזרים מדבריקם אשר אמרתם, ואתם מתחרטים על המחלקת, אספיר לכם טעמו וענינו של דבר, ע"כ. אבל הזקן בסוף לא רצה ללכת אל רבינו ולעשות אתו שלום.

כדי שיוכל לבוא משיח בן יוסף צריך לתקן את ירבעם

יז. ולכאורה יש להבין, מדוע כל כך עסק רבינו וסבל הרבה בשביל תיקון של ירבעם בן נבט? אבל כפי הנ"ל מובן היטב כי הזוהר הקדוש אמר שמשח בן יוסף הוא צאצא של ירבעם בן נבט, וממילא חייבים לתקן את השורש של משיח בן יוסף. אי אפשר שיבוא משיח בן יוסף בלי שהשורש שלו יהיה מתוקן, ולכן רבינו עסק בתיקון ירבעם בן נבט – הסבא של משיח בן יוסף.

דברי המגלה עמוקות בפירוש תיבת 'בה'

יח. אומר רבי נתן בליקוטי הלכות (תחומין ה"ו אות ט"ז), וז"ל: וזה בחינת (בראשית מת, ח-ט): "וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, ויאמר בני הם אשר נתן לי אלקים בזה" וכו'. ששאל (יעקב) "מי אלה" – שאינם ראויים לברכה, כי ראה רשעים גדולים שיצאו מהם (תנחומא, ויחי, ו). והשיב לו יוסף: "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה". ואיתא

לבדם בשדה" – מלמד ששקולים הם (אחיה השילוני וירבעם) בצדקותם ובזכותם מכל ישראל. אמר ר' ברכיה, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא לפמליא של מעלה, ריחו של ירבעם עולה לפני, ואני רוצה לסלקו מן העולם עכשיו כשניש בו ריח (טוב עדיין). אמרו לפני רבונו של עולם, אתה דיין אמת, אם עכשיו הוא בן (עדיק וטוב), כל שבן בשיגדל. אמר להם הקדוש ברוך הוא, גלוי וידוע לפני שיעשה הרע בעיני. אמרו לפני רבונו של עולם, אם לפניך גלוי, לנו ולפני כל העולם מי גלוי. הניחו הקדוש ברוך הוא (ולבסוף הרשיע מאוד).

אביה בן ירבעם היה בו דבר טוב שהוא משיח בן יוסף

יג. אבל אחר כל זה כתוב בזוהר חדש (פרשת בלק) שיש לימוד זכות שמוצאים על ירבעם בן נבט. והזכות היא: נשמת משיח בן יוסף. (דף צב. ודפוס ישן דף סט.), וז"ל: ומשיחא דא משבטא דאפרים הוא, ומזרעא דירבעם בן נבט הוי בריה דאביה, דבעולמוי מת, וההוא יומא דמת, אתייליד ליה בר, ואתנטייל מבי ירבעם למדברא. ולתמן נטלו מאה ושבעין גברין, בלהו זכאין משבטא דאפרים, דלא אשתכחו בחוכא דירבעם. ומהאי בריה דאביה, נפיק האי משיחא. (תרגום: והמשיח הזה הוא משבט אפרים, ומזרעו של ירבעם בן נבט היה בנו של אביה, שמת בעלומיו, והיום ההוא שמת, נולד לו בן, ונטל מבית ירבעם למדבר. ולשם נטלוהו מאה ושבעים גברים, כלם צדיקים משבט אפרים, שלא נמצאו בחטא ירבעם. ומבנו הזה אביה יצא המשיח הזה). ועל דא כתיב (מלכים א' יד, ג) "וספדו לו כל ישראל וקברו אותו", סתים האי נבואה לשעתא, ונבואה לעתיד, "כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלהי ישראל בבית ירבעם" – דא האי משיחא, דאיהו דבר טוב אל ה', ע"כ.

מדוע לא רצה ירבעם שיעלו ישראל לרגל

יד. וע' בגמ' מועד קטן (דף כח:): שהדבר טוב, שביטל את משמרתו ועלה לרגל. או שביטל את השומרים שנתן אביו ירבעם שלא יעלו לרגל. ולמה ירבעם בן נבט פחד שעם ישראל יעלו לרגל לבית המקדש? כתוב בגמרא (סנהדרין קא:): אין ישיבה בעזרה רק למלכי בית דוד, וכשיעלו לרגל ויבואו לבית המקדש בעזרה, כולם יראו את רחבעם וישב על כסא, וירבעם שהוא לא מבית דוד – עומד, יאמרו רחבעם מלך וירבעם עבד, וכשיראו כך ירצו כולם לחזור אל רחבעם בן שלמה ויעזבו אותו. והיות שירבעם לא רצה להפסיד את המלכות, אמר שאם כל הבעיה שלי זה העליה לרגל, נבטל את העליה לרגל, ולכן אמר לישראל שאסור לעלות לרגל, והעמיד שומרים על הדרכים, כדי שלא יוכלו ישראל לעלות לרגל. וגם את אביה בנו שם כשומר, ואז אביה החליט לעזוב את משמרתו והחליט לעלות לרגל. ולא רק זה, אלא שהוא גם ביטל את השומרים שאבא שלו העמיד.

העגלים שעשה ירבעם

טו. אבל עם ישראל לא יכולים בלי אמונה, ולכן ירבעם עשה עגלים. שנאמר (מלכים א' יב, כח-כט): "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בןין". וירבעם המציא להם חג בט"ו בחשוון, וכך החטיא לישראל.

ואז מגיע הנביא ישעיהו עם נבואה שנגזר עליו שלא יחיה. ואומר לו: "מת אתה?" – בעולם הזה. "ולא תחיה" – לעולם הבא. אמר לו חזקיהו: מה עשיתי שנגזר עלי עונש חמור כל כך?! אמר לו ישעיהו: משום שלא עסקת בפריה ורביה ולא נשאת אשה. אמר לו חזקיהו: היתה לי סיבה טובה שלא לישא אשה, מפני שראיתי ברוח הקודש שיצאו ממני צאצאים שאינם הגונים. ענה לו ישעיהו: 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך?! מאי דמפקדת – איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קב"ה – לעביד! פי, מה לך להיכנס בדברי נסתרות וסודות של הקב"ה?! אתה מה שנצטוו אתה צריך לקיים, והקב"ה יעשה מה שנוח לפניו.

חתונת חזקיהו המלך עם ישעיה הנביא

כב. אמר לו חזקיהו: תן לי את בתך לאשה עכשיו, כי אפשר שיגרום צירוף הזכויות שלי ושלך, ויצאו לי בנים טובים. אמר לו ישעיהו: הייתי שמח שתהיה חתני, אבל אני לא נותן את בתי למי שיצא עליו גזר דין מיתה, כי אני רוצה חתן חי ולא מת, ומה יועיל שאתן לך את בתי לאשה אחרי שנגזרה עליך גזירה?!

גדל עסק התורה בדורו של חזקיהו

כג. באמת אין שידוך יותר טוב מישעיהו הנביא וחזקיהו המלך. למדנו עכשיו בדף היומי בסנהדרין (דף כ.ב.) את דרשת הפסוק (משלי לא, כט): "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על פלנה", "רבות בנות עשו חיל" – דורו של משה ויהושע שעסקו בתורה הרבה. "ואת עלית על פלנה" – דורו של חזקיהו שעסקו בתורה יותר מהם. כדכתיב (ישעיה י. כו) "וחבל על מפני שמן", ואמרין בחלק (סנהדרין דף: חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות, ע"כ.

התנגדות חזקיהו המלך לגזירת הגיוס

כד. בזמן שחזקיהו מלך, סנחריב שלט כמעט בכל העולם כולו (חזון מבידושים), ורצה סנחריב לכבוש גם את ירושלים. ולכאורה היה על חזקיהו להעמיד צבא חזק. אבל חזקיהו התנגד לגיוס, ולא הסכים שיגייסו בחורי ישיבות, ואז כל העם כולו היו בחורי ישיבות, ולא כמו היום שיש מספיק חיילים בלי צורך בבחורי ישיבות, לחזקיהו לא היו חיילים בכלל, בגלל שכולם היו בחורי ישיבות.

הגמ' בסנהדרין (דף דף: ד), אומרת: מה עשה (חזקיהו)? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. בדקו מדין ועד באר שבע (כל ארץ ישראל) – ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס – ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, ע"כ. כולם היו לומדי תורה ואפילו הבנות והנשים למדו תורה. וחזקיהו מימן את השמן למאור על חשבוננו לבתי מדרשות.

קח אלפיים סוסים, רק תביא חכמים

כה. סנחריב הרשע שראה את כל זה, שלח את שר צבאו רבשקה לומר לחזקיהו (ישעיה לו, ח): "ועתה התערב נא את אדני המלך אשר ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם", רבשקה אומר לחזקיהו, אני נותן לך אלפיים סוסים כדי שנעשה קצת מלחמה אמיתית, רק תביא רוכבים. כמו היום קח 2000 טנקים רק תביא

בספרים (מגלה עמקות, ואתחנן אפן קנ"ח) שהשיב לו, שבוה בעצמו שאתה רואה (דהיינו ירבעם בן נבט שאתה רואה שבגללו אין לברך את אפרים ומנשה), יש שם גם בן ניצוצות קדושים, שבשביל זה ראויים לברכה, עכ"ל. כלומר, שטען יוסף ליעקב, שאפילו שנכון מה שאתה רואה, אבל בכל אופן יש גם בו נקודה טובה וניצוץ קדוש.

וכתב המגלה עמוקות (ואתחנן אפן קנ"ח): זה שאמר יוסף "אשר נתן לי אלקים בזה" (בראשית מת, ט), וקשה מה "בוה". אלא כי יעקב ראה ירבעם ואמר "מי אלה" – שאינו ראוי לברכה, אז אמר יוסף "אשר נתן לי אלקים בזה", רצה לומר בזה עצמו (ירבעם) שאמרת שאינו ראוי לברכה, יש בו גם בן ניצוץ קדושה, וזה שאמר "בוה", ר"ל בזה דייקא (יש בו ניצוץ קדושה), ע"כ. והניצוץ קדושה כבר הבאנו שהוא משיח בן יוסף שעתיד לצאת מזרעו.

בוה – 14 שבטים

ט. ואפשר לפרש עוד פירוש יפה מהו "בוה" – בוה בגימטריא 14, כנגד 14 שבטים. יעקב אבינו יש לו 12 בנים, ועוד שניים מנשה ואפרים שנאמר בהם (בראשית מת, ה): "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה בראובן ושמעון יהיו לי". וזה שמרמו יוסף ליעקב על מה שטען שאינם ראויים לברכה, שכבר אמרת עליהם "אפרים ומנשה בראובן ושמעון יהיו לי", והם מכלל השבטים, וכל זה נרמז בתיבת 'בוה' שעולה 14 לרמז על 14 השבטים.

העבודה הגדולה למצוא נקודות טובות בכל אחד

כ. ממשיך הלקוטי הלכות, וז"ל: כי בענין זה של 'אזמרה' (לקוטי מוה"ר"ן תורה רפ"ב) ללמד זכות על הכל, יש בזה כמה בחינות בין הצדיקים, כי הוא עבודה גדולה, כמו שמצינו שאפילו גדולי הצדיקים – לפעמים לא ידעו ללמד זכות בראוי, והקפיד השם יתברך עליהם. כמו שמצינו בישעיה (בממות מט): 'והושע וכו' (פסחים פז.). ועלבן גם יעקב אבינו קדם הסתלקותו, מחמת שראה גדל הרשעות של הרשעים שיצאו מאפרים ומנשה, עלבן גם הוא תש בחו, עד שלא ידע ללמד עליהם זכות ולברכם, עלבן שאל "מי אלה" שאינם ראויים לברכה? עד שהשיב לו יוסף, "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה". שהראה לו שגם בזה בעצמו נמצא זכות – שיגע ומצא 'נקודות טובות' גם בהרשעים שיצאו מהם. ועלבן תכף נתרצה יעקב ואמר "קחם נא אלי ואברכם".

מדוע חלה חזקיהו הצדיק

כא. רבי נתן מציין את הגמרא ביבמות (דף מט): שמספרת על ישעיה הנביא, שנהרג על ידי נכדו מנשה בן חזקיהו – שהיה סבו של מנשה מצד אמו. ומה הקשר בין ישעיה למנשה? מובא בגמרא ברכות (דף י.) שחזקיהו המלך לא רצה להתחתן, מפני שראה בנבואה שעתידין לצאת ממנו שני בנים רשעים, ולכן העדיף לא להתחתן כדי שלא ילד בנים שמכעיסים את הקב"ה.

אבל ה' יתברך לא הסכים לזה, וכתוב (מלכים ב' כ, א): "בנימים יהם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לבייתך כי מת אתה ולא תחיה", חזקיהו המלך חלה

נתן שגם הגדולים ביותר התקשו למצוא נקודות זכות בעם ישראל, ונענשו על זה.

המעשה של הושע בן באר

ל. הדוגמא השניה שמביא ר' נתן היא מהנביא הושע בן בארי. מובא בגמרא (פסחים סוף פז.) שהושע בן בארי נענש על שאמר לקב"ה שיחליף את עם ישראל באומה אחרת על שהם הרבו למרוד בו. ואז הקב"ה אמר לו (הושע א, ב): "לֵךְ קח לך אִשָּׁת זְנוּנִים וְיִלְדֵי זְנוּנִים כִּי זֶנְה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרַי הִיא", וכך עשה ונולדו לו ממנה שלושה ילדים. אומרת הגמ': לאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת, אמר לו הקב"ה להושע: לא היה לך ללמוד ממשה רבך, שכיון שדברתי עמו – פירש מן האשה, אף אתה בדול עצמך ממנה. אמר לו: רבונו של עולם, יש לי בנים ממנה, ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה! אמר ליה הקב"ה: ומה אתה, שאשתך זונה, ובניך בני זנונים, ואין אתה יודע אם שלך הן אם של אחרים הן – כך (שאתה לא יכול לגרשה מרוב אהבתך אליה). ישראל, שהן בני, בני בחונו, בני אברהם יצחק ויעקב וכו', אתה אמרת העבירם באומה אחרת! כיון שידע (הושע) שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו, ע"כ. ומבאר ר' נתן, שהתביעה היתה שלא לימד זכות על ישראל, ולא חיפש בהם נקודות טובות, כי אף שהיו רשעים ועובדי עבודה זרה באותו הדור, בכל אופן, גם בהם צריך למצוא את הטוב שבכל אחד מהם.

סוד חייו של ר' נתן - ללמד זכות

לא. זה היה סוד חייו של רבי נתן, למצוא נקודה טובה בכל יהודי. רבינו נתן לכל אחד מהתלמידים שלו איזה כוח. ולר' נתן את הכח לעסוק עם בני הנעורים, שהדרך איתם היא בעיקר למצוא בהם את הטוב שבהם, את הנקודה טובה שבהם. כשרבי נתן גמר לחבר את ה'ליקוטי תפילות', אמרו לו שכנראה מה שרבינו סיפר במעשה י"ב על הבעל תפילה, ודאי התכוון עליכם שאתה 'הבעל תפילה' של המלך. כי חיברת את 'ליקוטי תפילות', ועשית מהתורות של 'ליקוטי מוהר"ן תפילות'. אמר להם רבי נתן: "לא, אני זה לא הבעל תפילה, הבעל תפילה זה הרבי, ואם אני שייך לאנשי המלך, אז אני המליץ שאני יכול ללמד זכות גם על אדם שעבר שמונה מאות פעמים על כל התורה כולה.

למה יש קרומקייט בעולם

לב. לרבי נתן את הכוח למצוא זכות בכל אדם. ולכן רבי נתן ממש מדבר חריף, ואומר שאפילו גדולי לישראל היה להם ניסיון קשה עם הדבר הזה, ללמד זכות על רשעים שחוטאים לקב"ה, בגלל שהם היו אנשי אמת, וכשאדם מאוד אמיתי, קשה לו למצוא זכות. בשיבות מי שהיה אומר סברא לא נכונה היו אומרים לו: שזה 'קרומקייט', בידיש 'קרומקייט', זה לומר סברא עקומה. ושאלו פעם למה נבראה הסברא העקומה בעולם? ותרצו: שזה כדי ללמד זכות. אבל לפעמים דווקא הלימוד זכות בסוף הוא הכי נכון. החתם סופר אומר שיש הרבה תירוצים שהם בדוחק, אבל זו האמת, לכן אדם צריך הרבה מאוד ללמד זכות. ואדם צריך למשכן את עצמו בשביל ללמד זכות.

חיילים תותחנים שילחמו בהם. אבל בסוף מה היה? כתוב בפסוק (מלכים ב' יט, לה): "וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְאָךְ ה' וַיִּךְ בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָף וַיִּשְׁפִּימוּ בַבֶּקֶר וְהָנָה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים".

חזקיהו בביטחון ואמונתו רק סמך על ה' לגמרי

כו. אם יש אמונה לא צריך להתעייף על שום דבר, יש לנו את השם יתברך שהוא נלחם לנו. חזקיהו היתה לו אמונה פשוטה וחזקיהו היה אחד מהמלכים שאמר לקב"ה: אני לא עושה כלום, לא רודף אחרי האויבים שלי ולא נלחם בהם וכו', וכמו שמובא במדרש (איכה רבה פתיחה אות ל'), וז"ל: ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו, דוד אמר וכו', עמד חזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרוג, ולא לרדוף, ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה, שנאמר: "וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְאָךְ ה' וַיִּךְ בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָף וַיִּשְׁפִּימוּ בַבֶּקֶר וְהָנָה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים".

חזקיהו התפלל בזכות שלמה המלך

כז. ולכן ודאי שלישיעיהו אין חתן יותר טוב מחזקיהו המלך, אבל ישעיהו אומר לו, חבל אני רוצה שבתתי תהיה אלמנה, כי כבר נגזרה עליך הגזירה. ממשכיכה הגמרא (ברכות י): אמר לו חזקיהו: בן אמוץ, כלה נבואתך – וצא. כי כך מקובלני מבית אבי אבא – [דוד המלך, שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו, ולא מנע עצמו מן הרחמים], – "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. ומיד כתוב (ישעיה לה, ב): "וַיִּשָּׁב אֶת פְּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'", ומבואר בגמ' שאמר: אבי אבא – שלמה המלך – שחיפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב, שתעשה למענו להציל אותי.

ישעיה הרג למנשה סבו

כח. נחזור להנ"ל, שישעיה היה סבו של מנשה בן חזקיהו. ומנשה רצה להרוג את סבו ישעיה, כי ישעיה היה נביא השם, ומנשה רצה לעבוד עבודה זרה, וישעיה כל הזמן מזהיר את העם שלא לעבוד עבודה זרה. ואז מנשה מחליט להרוג אותו. אבל איך יהרוג אותו, צריך למצוא איזה סיבה טובה. ומבואר בגמ' ביבמות (דף מט:) ומה עשה? אמר לישעיה: כתוב בתורת משה (שמות לג, כ): "כִּי לֹא יִרְאֵי הָאָדָם וְחַי", ואיך אמרת שראית את ה', שנאמר (ישעיה ו, א): "בְּשִׁנְת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזָהוּ וְאָרְאָה אֶת אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל כְּסֵא רָם וְנִשְׂאָא, ושאל אותו עוד שתי שאלות כאלה. וישעיהו הבין, שמנשה לא רוצה לשמוע תשובה, ולא יקבל מה שיענה לו. לכן חשב לברוח ממנשה. מה עשה ישעיה? אמר שם קדוש ונבלע בתוך עץ ארז, אבל מנשה אפילו שראה איך שנבלע בעץ לא התייאש, הביא מסור וניסר את העץ בדיוק בשפתיים והפה של ישעיה וכך הוא נפטר.

למה נענש ישעיה

כט. ואומרת הגמ' למה באמת נענש ישעיה למות כך. ועונה בגלל שאמר (ישעיה ו, ה): "וּבְתוֹךְ עִם טָמֵא שְׁפָתַי אֲנֹכִי יוֹשֵׁב". אמר לו הקב"ה: אתה אומר ככה על ישראל, ואפילו שהם כך אל תלמד עליהם קטגוריה, ואל תקטרג על אף יהודי באשר הוא. ואומר רבי

עשרה בטבת – נקודה טובה

לג. ביום שישי י' בטבת, זה יום ההילולא של ר' נתן. העיקר זה למצוא בחינת: 'עשרה בטבת', י' טבת = נקודה טובה, כי אות י' היא נקודה, וטבת הוא לשון טובה. וכל אחד מאיתנו צריך למצוא נקודה טובה בכל יהודי. וכנראה שזה גם מה שיתקן את הצום של עשרה בטבת שהוא צום קשה. ולמה? כי צום עשרה בטבת הוא צום היחיד שאפילו אם היה חל בשבת היינו צמים אותו.

הטעם שצום י' בטבת אפי' היה חל בשבת היינו צמים

לד. כתוב: (יחזקאל כד, א-ב): "בִּשְׁנֵה הַתְּשִׁיעִית בַּחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעָשׂוֹר לַחֲדָשׁ (י' בטבת), בֵּן אָדָם כָּתַב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמְךָ מִלְּךָ בְּכָל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה". ולכן בגלל הצום הזה שהוא תלוי ביום הזה, גם אם היה חל בשבת היינו צמים בו. א"כ גם התיקון לצום הזה שייך לעצם היום זה. דהנה כל הצומות האלו נתקנו לפי תאריכי החורבן של בית ראשון, אבל כיון שחרב הבית בשניה, ראו שהימים האלו קשים לעם ישראל, וחוזרים וצמים בהם, בשביל התיקון לסיבות שגרמו את החורבן של בית שני.

נקודה טובה – תיקון לשנת חנינ

לה. וחורבן בית שני מבואר בגמ' (יומא דף טז:), שהיה בגלל שנאת חנינ, ולכן ביום עשרה בטבת שהוא בחינת "בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", צריך להרבות בנקודות טובות שנרמזות בעשרה בטבת, ועי"ז יתרבה ממילא אהבת חנינ, כי כל מה שיש שנאה בין אנשים, כי אדם חושב שחבירו מזיק לו, או רוצה להזיק לו וכו'. ולא דן את חבירו לכף זכות, אבל אם היה דן את חבירו לכף זכות, היה אוהב את חבירו, ולא היתה שום שנאת חנינ. ולכן התיקון של "בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" – עשרה בטבת, היא לעסוק בלימוד ומציאת 'נקודות טובות'.

הקושי של יוסף עם הנחת יד ימין של יעקב על ראש אפרים

לו. נאמר עוד נקודה מהפרשה, כשיעקב מברך את אפרים ומנשה הוא שיכל את ידיו וברך אותם, ואז כתוב: "וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יָד יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרְע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה", ליוסף ממש היה קשה הדבר הזה שעשה יעקב אבינו לתת את יד ימין או על ראש אפרים שהוא הקטן, וכתוב (בראשית מח, יח): "וַיֵּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא בֶן אָבִי בִּי זֶה הַבֶּכֶר שִׁים יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ".

ארבע דורות של בכורות נחיים

לז. יש לי בענין הזה ביאור יפה, יוסף רואה דבר מעניין שקורה כבר שלוש דורות, והוא מפחד שזה לא יקרה עתה גם בדור הרביעי. יוסף מסתכל על אברהם אבינו שיש לו שני בנים, וישמעאל הוא בכור ואחר כך נולד יצחק, יצחק הוא קדוש והוא זה שממשיך את אברהם, והפסולת שזה ישמעאל – נזרק החוצה. ואותו דבר יצחק אבינו יש לו שני בנים – הבכור זה עשו, אבל עשו הוא פסולת, והעיקר זה יעקב שהוא ממשיך את יצחק. וממנו ממשיכים י"ב שבטי עם ישראל. ואותו דבר גם ליעקב יש שנים עשר שבטים, יש לו בכור ראובן, ויש לו בכור יוסף. וכתוב (דברי הימים א' ה, א-ב): "וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בִּי הוּא הַבְּכוֹר, וּבְחֻלָּלוֹ יִצְוֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבְנֵי

יוסף בן ישראל ולא להתייחס לבכורה, כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף".

אומר יוסף, אני רואה שהבכור של אברהם לא מקבל, וגם הבכור של יצחק לא מקבל, והבכור של יעקב לא מקבל. ועתה גם הבכור שלי מנשה לא מקבל? יוסף מאוד אהב את מנשה, הוא היה 'האיש אשר על ביתו', וה'מליץ'. ואם עד עכשיו יעקב אבינו חשש לברך בגלל ירבעם שיוצא מאפרים, פתאום התהפך, ויעקב בוחר לשים את יד ימין דו קא על ראש אפרים. ולכן כתוב (שם מח, יז): "וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יָד יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיִּרְע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה". וכתוב (שם, יח): "וַיֵּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא בֶן אָבִי בִּי זֶה הַבֶּכֶר שִׁים יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ", יוסף מדגיש שכוואב לו הענין הזה – כי מנשה הבכור.

תשובת יעקב

לח. ועונה יעקב ליוסף שהוא יודע את כל זה, וגם ממנשה יצאו אנשים גדולים ועתיד גדעון לצאת ממנו (ממנשה) שהקב"ה עושה נס על ידו. ואולם אחיו הקטן אפרים יגדל ממנו, כי עתיד לצאת ממנו יהושע, שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל, עכ"ל רש"י. ולא רק זה, אלא זכה שנעשו על ידו ניסים גדולים, כמו שכתוב (יהושע י, יב-יג): "שָׁמַשׁ בְּגִבְעוֹן דָּוָם וַיִּרְחַץ בְּעֵמֶק אֵילָוִן: וַיִּדְם הַשָּׁמַשׁ וַיִּרְחַץ עֵמֶד עַד יָקָם גֹּיִם אֵיבָיו", ובזה יהושע עשה קידוש השם גדול בכל העולם. לכן יעקב שם את יד ימין על אפרים – לרמז על ברכה גדולה יותר, אבל לא לתת לו את הבכורה, כי את הבכורה משאירים למנשה.

שבת שלום ומבורך עריכה: ליאור גבע